

УДК 332.14

ІНСТРУМЕНТИ МОТИВАЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РОЗВИТКУ ПРОБЛЕМНИХ РЕГІОНІВ

Новосад І. Г.

З'ясовано роль і місце мотиваційного механізму у стимулюванні розвитку проблемних регіонів. Удосконалено систему інструментів мотивації розвитку проблемних регіонів, здійснено поділ інструментів мотивації сталого розвитку проблемних регіонів.

Ключові слова: мотиваційний механізм, регіон, інструменти мотиваційного розвитку проблемних регіонів.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Для узгодження інтересів окремого регіону та всіх регіонів в цілому, перш за все, необхідне оцінювання діяльності кожного регіону і мотивація його розвитку. Виконання цього завдання потребує формування механізму мотивації, який гармонійно поєднав би економічні, соціальні та екологічні фактори. Оскільки змінюється зміст і характер розвитку регіонів, не може залишатися незмінним і механізм мотивації розвитку.

Метою статті є визначення системи інструментів мотиваційного механізму розвитку проблемних регіонів та врахування їх основних властивостей при досягненні сталого розвитку регіонів.

Аналіз останніх досліджень чи публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми. Дослідженням причин виникнення диспропорцій в розвитку регіонів країни, збалансування розвитку факторів виробництва, регіональних соціально-економічних систем займалися такі науковці як: В. Галушак, З. Герасимчук, Т. Миронова, О. Добровольська, В. Лексин, В. Шевчук, А. Швецов та інші.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. При визначенні сутності мотиваційного механізму важливо мати на увазі, що зміст і характер його дії, перш за все, обумовлені комплексом соціально-економічних чинників. Стимулювання розвитку проблемних регіонів покликано: по-перше, зменшити проблемність соціально-економічного розвитку та життя населення в регіонах; по-друге, активізувати інвестиційну діяльність, сприяти ефективному використанню бюджетних коштів і місцевих ресурсів, зміцнювати конкурентоспроможність проблемних регіонів; по-третє, узгодити пріоритети економічного розвитку проблемних регіонів із відповідними загальнодержавними пріоритетами, сприяти міжрегіональній інтеграції та співробітництву, вирішенню міжрегіональних проблем.

Складність реалізації завдань мотивації розвитку регіонів на сучасному етапі полягає в тому, що його здійснення відбувається в умовах структурної перебудови економіки на базі ринкових відносин, відсутності необхідного досвіду, недостатності наукового забезпечення, недосконалості законодавчо-нормативного забезпечення, незавершеності розбудови системи регіонального управління.

Попри те, що необхідність мотивації розвитку регіонів вже впродовж кількох років постійно декларується в різних офіційних документах, формування відповідного нормативно-правового поля і практичні кроки з його запровадження здійснюються повільно, щоразу із порушенням встановлених термінів. Водночас поступово трансформується концепція стимулювання регіонального розвитку. Якщо спочатку воно передбачало вживання заходів щодо підтримки проблемних територій, то зараз йдеться про необхідність стимулювання розвитку всіх регіонів із застосуванням диференційованої системи інструментів. Правильний підбір, відбір та успішне застосування інструментів механізму мотивації розвитку проблемних регіонів дозволить досягти високого рівня сталого розвитку проблемних регіонів. Інструменти механізму мотивації сталого розвитку проблемних регіонів – заходи активізуючого впливу на економічний, соціальний та екологічний розвиток проблемних регіонів, спрямовані на забезпечення досягнення цілей сталого розвитку. Інструменти мотиваційного механізму можна прокласифікувати наступним чином:

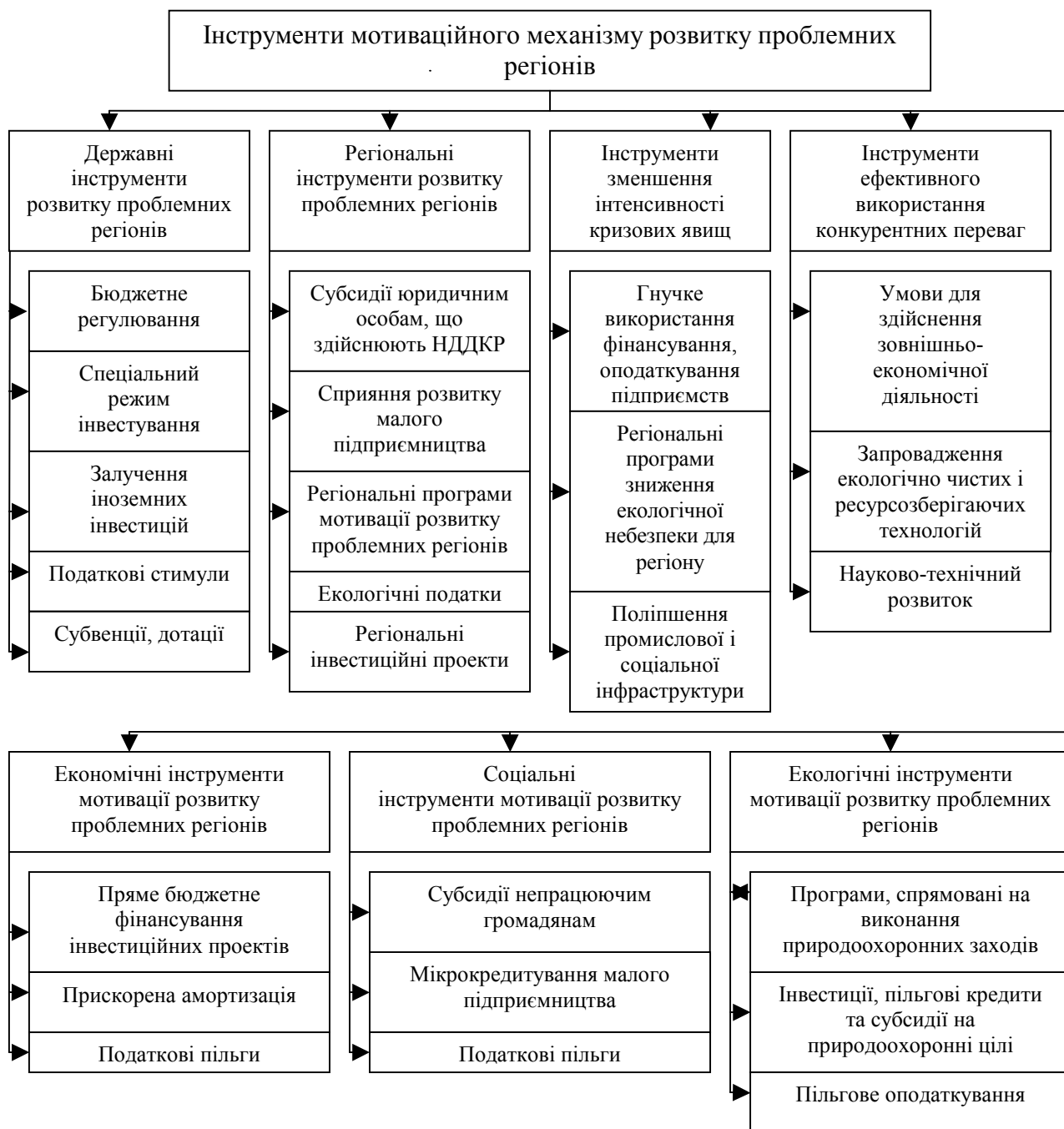


Рис. 1. Інструменти мотиваційного механізму розвитку проблемних регіонів

1) за суб'єктом мотивації:

- інструменти стимулювання сталого розвитку проблемних регіонів, які використовуються державними органами влади;
- інструменти мотивації сталого розвитку проблемних регіонів, які використовуються регіональними органами влади;

2) за сферою застосування:

- інструменти для вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем в регіонах;
- інструменти, покликані зменшити інтенсивність кризових явищ;
- інструменти, що застосовуються для ефективного використання конкурентних переваг;

3) за джерелом фінансування:

- державні – інструменти мотивації сталого розвитку, що здійснюються з державного або місцевого бюджетів;
- приватні – заходи, що направлені на досягнення сталого розвитку регіону і фінансуються приватними суб'єктами;

4) за тривалістю дії мотиваційного заходу:

- довгострокові – інструменти мотивації сталого розвитку проблемних регіонів, що використовуються понад 5 років;
- середньострокові – інструменти мотивації сталого розвитку проблемних регіонів тривалістю 3-5 років;
- короткострокові – інструменти мотивації сталого розвитку проблемних регіонів терміном від 1 до 3 років.

Набір інструментів мотиваційного механізму розвитку проблемних регіонів представлений на рисунку 1.

Розглянемо детально інструменти мотивації розвитку проблемних регіонів. Виділяти інструменти варто за характеристиками: за суб'єктом мотивації та сферою застосування, оскільки вони мають найбільший вплив на подолання проблемності регіонів.

Інструментами стимулювання сталого розвитку проблемних регіонів, які використовуються державними органами влади можуть бути: бюджетне регулювання, запровадження спеціального режиму інвестування, створення умов для залучення іноземних інвестицій через надання податкових стимулів інвесторам, субвенції та дотації місцевим бюджетам.

Найбільш вагомим важелем регулювання розвитку проблемних регіонів є бюджетне регулювання. Цей механізм поєднує як достатній рівень централізованого управління, так і високу регіональну самостійність. Таким чином, поєднання централізованих механізмів регіонального розвитку як окремих ланок єдиного господарського комплексу з активною діяльністю економічних структур кожного регіону може забезпечити прискорений розвиток проблемних регіонів.

Також одним із заходів стимулювання розвитку регіонів є запровадження спеціального режиму інвестування. Але як свідчить практика, даний механізм не спрацьовує на найбільш економічно та екологічно вражених територіях, що є непривабливими для інвесторів. Головною причиною, вважаємо, є недовіра інструменту податкових пільг для цих територій, відсутність відповідної інфраструктури.

Одним із можливих механізмів стимулювання залучення іноземних інвестицій є надання податкових стимулів інвесторам. Їх визначають, як повне чи часткове звільнення від сплати певних податків підприємств з іноземними інвестиціями.

Податкові стимули доцільно поділити на такі категорії:

1. Зменшення податкової ставки - уряд країни може знижувати податкові ставки для підприємств з метою стимулювання залучення прямих іноземних інвестицій в специфічні сектори чи регіони, відповідно до певних розроблених критеріїв.
2. Податкові канікули - звільнення підприємства від сплати податку на прибуток на вказаний період часу.
3. Інвестиційні скидки - це відрахування від оподаткованого доходу, які базуються на певному відсотку від нових інвестицій [5].
4. Інвестиційні податкові кредити можуть бути рівними або зростаючими. Рівний інвестиційний податковий кредит є фіксованим процентом від інвестиційних витрат, понесених через рік кваліфікаційної інвестиції. На відміну від цього, зростаючий інвестиційний податковий кредит встановлюється у вигляді фіксованого відсотку, але вже від середньої, змінюваної бази (наприклад, середні інвестиційні витрати за попередні три роки).
5. Зменшення податків на дивіденди і відсотки, які переводяться за кордон. Уряди країн майже завжди застосовують дану практику оподаткування дивідендів. З іншого боку, необхідно врахувати, що чим нижча ставка оподаткування дивідендів, тим менший стимул реінвестувати прибуток.
6. Нульові чи зменшені ставки мита. Уряди можуть надавати два типи митних стимулів. З одного боку, вони можуть зменшувати чи ліквідовувати мито на обладнання і запасні частини, що імпортуються при інвестиційних проектах. Це створює ефект зменшення вартості інвестиції. З іншого боку, вони можуть збільшувати мито на кінцеві продукти, які виробляє інвестор, щоб захищати внутрішній ринок від конкурентного імпорту.

7. Податкові кредити на додану вартість. Щоб стимулювати вищу ступінь переробки продукції в країні уряди можуть надавати податкові кредити на додану вартість [3].

З огляду на зарубіжний досвід та врахувавши стан іноземного інвестування, пропонуємо застосовувати в Україні такі види податкових стимулів, як податкові канікули, зменшення податкової ставки, звільнення від сплати ряду податків, в т. ч. і ПДВ.

Для стимулювання розвитку проблемних регіонів, у Державному бюджеті закладено субвенцію місцевим бюджетам. Субвенція спрямовується на фінансування окремих заходів, передбачених програмами соціально-економічного розвитку за пріоритетними напрямками, що визначені у Державній стратегії регіонального розвитку. Зокрема, це реструктуризація економічної бази окремих регіонів і створення умов для її диверсифікації на новій технологічній основі, розбудова і модернізація виробничої та соціальної інфраструктури, що сприятиме підвищенню інвестиційної привабливості регіонів, впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій, розвиток соціально-культурної сфери, охорони здоров'я та покращення екологічної ситуації. До пріоритетів також належать вирішення проблеми зайнятості та соціальна й економічна реабілітація передусім малих шахтарських міст і селищ, де закрито вугільні шахти, а також гірських населених пунктів та інших територій, що потребують державної підтримки для розв'язання проблем розвитку [4].

Можуть передбачатися такі міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам: дотація вирівнювання; субвенція на здійснення програм соціального захисту; субвенція на компенсацію втрат доходів бюджетів місцевого самоврядування на виконання власних повноважень внаслідок надання пільг, установлених державою; субвенція на виконання інвестиційних проектів; інші субвенції.

Державним бюджетом також передбачено дотації на створення нових робочих місць для працевлаштування незайнятого населення вугледобувних регіонів, де ліквідовано шахти, яке перебуває на обліку в державній службі зайнятості.

На практиці реалізація даного механізму супроводжується певними проблемами. Так, перевіркою Міністерства регіонального розвитку і будівництва встановлено, що в переважній більшості областей мають місце суттєві порушення у використанні коштів, наданих державою. В більшості областей не затверджені переліки об'єктів будівництва, що фінансуються за рахунок субвенцій. Таким чином, не відпрацьованість необхідних технічних документів є однією з головних причин, що гальмують надання субвенцій регіонам [2].

До інструментів мотивації сталого розвитку проблемних регіонів можна віднести:

1) субсидії юридичним особам для здійснення НДДКР на території регіону, фінансування з бюджету регіону юридичних осіб регіону, що здійснюють НДДКР, та реалізують ідеї сталого розвитку регіонів на практиці. Інструмент спрямований на розвиток наукоємних, енергоощадних технологій.

2) регіональні інвестиційні проекти передбачають капіталовкладення, спрямовані на розвиток економічної, соціальної та екологічної сфер проблемного регіону.

3) регіональні програми мотивації сталого розвитку проблемних регіонів – фінансово-нормативні документи, що прийняті і реалізуються з метою мотивації сталого розвитку регіону за рахунок коштів бюджетів різних рівнів.

4) екологічний податок – податок, який застосовується для вирішення екологічних проблем регіону, і який сплачують фізичні особи. Інструмент спрямований на компенсацію заподіяної шкоди фізичними особами і відновлення екологічної рівноваги на території регіону.

Крім цього, на нашу думку, регіональні органи влади повинні сприяти розвитку малого підприємництва та підприємницької активності населення. Місцевим органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування необхідно зосередити увагу на реалізації системи заходів сприяння розвитку малого підприємництва, серед яких варто виділити:

1) у сфері регуляторної політики та вдосконалення нормативної бази: розроблення та прийняття регуляторних актів, спрямованих на покращання підприємницького середовища на відповідних територіях; перегляд діючих нормативних актів щодо їх відповідності вимогам ринкової економіки та створення конкурентного середовища; залучення неурядових, громадських організацій та підприємців до оцінки ефективності дії та аналізу наслідків впровадження регулятор-

них актів та нормативно-правових актів із питань підприємництва;

- 2) у сфері фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки малого підприємництва: розроблення та реалізація цільових програм фінансової підтримки пріоритетних для регіону бізнес-проектів; залучення коштів іноземних кредитних ліній і міжнародної технічної допомоги для підтримки розвитку малого підприємництва; створення механізму залучення інвестицій в мале підприємство;
- 3) у сфері сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва: сприяння передачі на пільгових умовах в оренду або у власність суб'єктам малого підприємництва не використовуваних, вільних виробничих площ, окремих приміщень підприємств, обладнання та іншого майна цих підприємств, яке відокремлюється в процесі приватизації та реструктуризації. Створення банків даних відповідної інформації для забезпечення нею малих підприємств на постійній основі; створення інформаційної бази даних з питань законодавства, наявності потенційних клієнтів, конкурентного середовища, науково-технічних розробок тощо; запровадження освітніх програм для підприємців та широких верств населення; започаткування програм формування позитивного іміджу малого підприємця та підтримки проектів у сфері малого підприємництва;

Розглядаючи взаємозв'язок органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з нинішньою моделлю міжбюджетних відносин, слід зазначити, що такий підхід дещо застарів і стримує соціально-економічний розвиток регіонів. Діюча система міжбюджетних відносин не сприяє утворенню необхідних стимулів у регіональній й місцевій владі по забезпеченню належного управління бюджетами і проведенню економічної політики, спрямованої на стимулювання ділової активності, розвитку конкуренції, підтримку нових підприємств. Для суттєвого покращання ситуації, необхідно узгодити реформу міжбюджетних відносин із загальною логікою змін у відносинах регіональних і центральних органів влади.

Незначною є участь у фінансуванні програм суб'єктів підприємництва у переважній більшості регіонів, що і свідчить про відсутність тісної співпраці місцевих органів влади з ними щодо вирішення регіональних проблем.

При цьому взаємодія держави, місцевих органів та керівників підприємств повинна базуватися на таких принципах:

- цілеспрямованості (спрямованість зусиль на досягнення конкретної мети взаємодії);
- поетапності (оновлення законодавства із врахуванням особливостей розвитку регіонів);
- системності (знаходження та ліквідація перепон на шляху до досягнення цілей);
- єдності напрямку дій (всі учасники повинні бути об'єднані єдиним планом і єдиною метою).

До економічних інструментів мотивації розвитку проблемних регіонів можна віднести:

- а) пряме бюджетне фінансування інвестиційних проектів за умови основного фінансування приватними інвесторами;
- б) надання об'єктів незавершеного будівництва і реконструкції на інвестиційних умовах;
- в) податкові пільги як основний напрямок фінансової підтримки інновацій;
- г) прискорена амортизація як напрям мотивації прискореного розвитку інноваційного бізнесу [1].

Основними інструментами мотивації соціального розвитку проблемних регіонів є:

- а) податкові пільги, пов'язані зі звільненням від виплат у соціальні фонди, з прийняттям на роботу окремих категорій осіб;
- б) субсидії непрацюючим громадянам;
- в) мікрокредитування малого підприємництва.

Мотивація екологічного розвитку проблемних регіонів повинна включати наступні інструменти:

- а) програми, спрямовані на виконання природоохоронних заходів;
- б) пільгове оподаткування;
- в) інвестиції, пільгові кредити та субсидії на природоохоронні цілі.

До інструментів, які покликані зменшити інтенсивність кризових явищ, варто віднести:

- створення сприятливих умов для розміщення і функціонування підприємств шляхом пол-

іпшення промислової і соціальної інфраструктури у районах концентрації виробництва, тобто в економічно освоєних районах, і випереджаючого зростання промислової або соціальної інфраструктури у відсталих або неперспективних для подальшого розвитку районах;

– широке і гнучке використання фінансування й оподаткування підприємств з метою більш раціонального розвитку й розміщення промисловості.

– регіональні програми зниження екологічної небезпеки для регіону.

Заходами, що застосовуються для ефективного використання конкурентних переваг є:

- створення умов для здійснення зовнішньоекономічної діяльності;
- мотивація науково-технологічного розвитку (одним із таких інструментів може бути надання пільг при створенні інноваційних підприємств);
- запровадження економічних важелів щодо зменшення негативного впливу виробничих об'єктів на забруднення оточуючого середовища;
- запровадження екологічно чистих і ресурсозберігаючих технологій.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи основні властивості інструментів мотиваційного механізму розвитку проблемних регіонів, можна стверджувати, що застосування такого інструментарію повинне забезпечувати:

- попередження та подолання економічних, соціальних та екологічних проблем, характерних для конкретного проблемного регіону;
- використання різних джерел фінансування мотиваційних інструментів;
- тісний взаємозв'язок між інструментами мотивації.

Таким чином, запропоновані різні види інструментів дозволять здійснити ефективну мотивацію розвитку проблемних регіонів для досягнення сталого розвитку. У подальшому доцільно проводити дослідження з питань мотиваційного механізму стимулювання сталого розвитку проблемних регіонів, зокрема, розробляти дієві пакети інструментів для стимулювання розвитку проблемних регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герасимчук З. В., Галушак В. Л. Політика розвитку проблемних регіонів: методологічні засади формування та реалізації : моногр. / З. В. Герасимчук, В. Л. Галушак. – Луцьк: Надстир'я, 2006. – 248 с.
2. Регіональна економіка. [Текст]: підручник. / М. В. Жук. – К.: ВЦ «Академія», 2008. – 416 с.
3. Литвиненко Я. Податкові пільги: їх вплив, значення і зарубіжний досвід застосування / Я. Литвиненко // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. – Вип. 6. – С. 21-25.
4. Управління розвитком регіону. [Текст]: навч. посіб. / Т. Л. Миронова [та ін.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 328 с.
5. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: навч. посіб. / під заг. ред. А. І. Кредісова. – К., 1997. – С. 97.